نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال بیست و یکم، شماره ۶۳، زمستان ۱۴۰۰

تحلیلی بر حکمروایی شهری مبتنی بر ارائه الگوی بهینه (مطالعه موردی شهر گرمدره)

دریافت مقاله: ۹۸/۲/۲۲ **پذیرش نهایی:** ۹۹/۷/۱

صفحات: ۳۸۰-۳۶۱

ناصر محمدی: دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
Email: Nsr.mohammadi@yahoo.com
حسین مجتبی زاده خانقاهی: استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران[1]
Email: Dr-mojtabazadeh@yahoo.com
علی توکلان: استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
Email: Dr.tavakolan@me.com

چکیده

مدیریت شهری درست و مبتنی بر روش های صحیح همواره به عنوان یک چالش جدی پیش روی متخصصان شهری بوده است و در طول زمان جای بحث و بررسی‌های مختلف قرار گرفته است. هر شهر با توجه به ویژگی‌های خاص خود مسائل ویژه‌ای را تجربه می‌کند که مخصوص همان شهر و محیط اطرافش می باشد و در این میان ایجاد یک الگوی واحد نسخه قابل قبولی نیست. حکمروایی خوب شهری یک اصل مهم در مدیریت شهری است که متاسفانه در کشور ما با موانع متعددی رو به رو می‌باشد. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی ـ توسعه ای و با روش کمی ـ تحلیلی انجام گرفته است که ابتدا مهم‌ترین موانع اجرای واقعی حکمروایی شهری در کشور را مشخص نموده و سپس این موارد را در منطقه مورد مطالعه خود گرمدره بررسی می‌نماید. نتایج گویای آن است عامل عدم یکپارچگی بین بخش‌های مختلف مدیریت شهری با میانگین ۳,۸ بیشترین تأثیر را در عدم اجرای حکمروایی در کشور دارد. از بررسی نتایج بخش اول ۴ شاخص اساسی تأثیرگذار در اجرای حکمروایی شهری در منطقه مورد مطالعه بررسی شده است. در سطح اجرایی شهر گرمدره در زمینه شاخص پاسخگویی عامل ضعف در نظارت مستمر و همگانی با میانگین رتبه ۵,۳۸ ، در شاخص حاکمیت قانون عامل وجود قوانین متعدد، موازی، تفسیرپذیر و گاه متناقض با میانگین رتبه ۳,۷۳، در شاخص شفافیت عامل عدم دسترسی به اطلاعات ۴,۵۶ و در شاخص مشارکت عامل تمرکز گرایی شدید و مدیریت بالا به پایین با میانگین رتبه ۴,۴۸ بیشترین تأثیر را در عدم اجرای صحیح حکمروایی شهری در شهر گرمدره دارا هستند.

کلید واژگان: حکمروایی، حکمروایی خوب شهری، مدیریت شهری، گرمدره.

---

۱. **نویسنده مسئول**: تهران ، دانشگاه آزاد اسلامی ، واحد علوم و تحقیقات ، گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری شماره تماس: ۰۹۱۲۱۸۱۸۵۹۰

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1400.21.63.18.0]
[DOI: 10.52547/jgs.21.63.361]

مقدمه

در نگرش جدید به مدیریت شهری، ایجاد سازمآنهای محلی، افقی و فرابخشی به منظور رسیدن به اهداف توسعه پایدار و جامعه مدنی و نیز تقسیم وظایف بین حکومت‌های مرکزی و محلی و صلاحیت‌دار کردن شهروندان از اصول اساسی محسوب می شوند که با نظام اداری مرکزی، عمومی و بخشی مغایرت دارد (نوبری و رحیمی، ۴:۱۳۹۰). در حقیقت، حکومت مبانی رسمی سازمانی را تهیه می بیند در حالی که حکمرانی تدارک و روند آزمون مشارکت در اعمال قدرت عمومی است. حکمرانی یک مرحله بالاتر از فهم عامیانه در مورد شیوه مدیریت می باشد و همین امر می تواند چالش برانگیز باشد(پلرر و پیترز، ۴۶:۱۳۸۶). حکمروایی شهری چیزی فراتر از کتاب های قانون و ابزاری برای قانونمند کردن حکومت هاست. در واقع ماهیت چند بعدی شهرها نوعی مدیریت چند بعدی را می طلبد به همین منظور در حکمرانی شهری در عین سادگی با پیچیدگی خود می تواند پاسخگوی مسائل هر شهری باشد(بوچانی و همکاران، ۵:۱۳۹۶).

مساله اساسی در شهرها چگونگی استفاده از نقش مهم ذینفعان اصلی یک شهر یعنی شهروندان است که خوشبختانه الگوی حکمروایی شهری در پاسخ به این چالش موفق بوده است. الگوی مناسب در مکان مناسب دو عامل مجزا و در عین حال در ارتباط با هم است. حال پاسخ به این دو عامل بسیار حائز اهمیت است. شهر متناسب با ماهیت پیچیده خود مسائل پیچیده ای نیز دارد و این پیچیدگی در تصمیم گیری برای آن بیشتر هم می شود(وولفارم، ۸:۲۰۱۷). تعیین الگوی مناسب برای شرایط سرزمینی کشورها مهم ترین مساله می باشد. تحقیقات گسترده ای در زمینه پیدایش یک رویکرد متناسب با شرایط یک شهر خاص صورت گرفته اما نمی شود یک الگوی نهایی را مطرح نمود(روزنبرگ، ۱۶:۱۳۹۰). همچنین توجه خاص به اجرای بند به بند یک الگو بدون توجه به شرایط سرزمینی می تواند مشکلات عدیده ای را ایجاد کند که در تحقیقات صورت گرفته مورد غفلت عمده قرار گرفته است (موحد، ۱۰:۱۳۹۴). به همین دلیل توجه جدی به تحقیقاتی با دید ساختارگرایانه که تمامی جوانب را بسنجد و حکم نهایی صادر نکند در بخش تحقیقات تحقیقات این بخش لازم است. جایی که بتوان بر مشارکت و دخیل نمودن بازیگران اصلی یک شهر الگویی طراحی نمود.

در این میان ایران نیز طی دهه های گذشته مانند بسیاری از کشورهای در حال توسعه با مقوله شهرنشینی و پیامدهای مثبت ومنفی آن مواجه شده است. هرچند شهرنشینی در ایران با سرعت هایی متفاوت صورت پذیرفته؛ اما عدم توجه به ظرفیت شهرها و تجهیز نکردن آن ها برای بهره مندی از آثار مثبت این پدیده رو به رشد، منجر به بروز مسائل و مشکلاتی در هر سه حوزه حکمرانی شهری یعنی اداره سیاسی، مدیریت منابع اجتماعی و اقتصادی و تدوین سیاست های اجرایی میشود؛ که در سطح ملی، مدیریت شهری باید به دنبال راه چاره های اساسی برای حل مشکلات و معضلات شهری بوده و در این مسیر روشهای نوین اداره امور شهری بایستی به درستی تشخیص و نیز با توجه به شرایط جغرافیایی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی تطبیق و پیاده سازی شوند. به این ترتیب، جوامع در حال توسعه و از جمله کشور ایران، برای حل مشکلات و مسائل مدیریتی و اداره ی امور شهرها، ناگزیر به استفاده از الگوی حکمروایی خوب هستند.

شهر گرمدره نیز بعنوان یک شهر مهم در بین دو کلانشهر بزرگ کشور یعنی تهران و البرز قرار گرفته است. لذا بررسی چگونگی اجرای حکمروایی در چنین شهری که نقش مهمی را در شبکه شهری تهران و البرز اجرا می

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1400.21.63.18.0]
[DOI: 10.52547/jgs.21.63.361]

کند می تواند یک الگو و نمونه مشخص برای اجرای صحیح آن باشد. در کنار آن شهر گرمدره شهری رو به توسعه می باشد که روز به روز جمعیت بیشتری را در خود جای می دهد و به عنوان یک شهر اقماری رو به پیشرفت نیازمند یک توسعه همه جانبه و متوازن می باشد که در آینده شاهد بروز مشکلات عدیده مرسوم شهرهای فی مابین کلانشهرها نباشد. لذا با بررسی تمامی موانع و در نهایت ایجاد سناریوهای ایجاد و رفع موانع می توان راهکاری عملی را برای این شهر اقماری ارائه نمود. در مجموع با توجه مسائل مطرح شده سوالات تحقیق را می توان بدین شرح تعیین نمود:

۱- مهم ترین مولفه های حکمروایی شهری چیست ؟

۲-ایا در کشور ما به دلایل مختلف مدیریت شهری پیش از آنکه حکمروایی باشد حکمرانی است؟

۳-مهم ترین موانع اجرای صحیح و متناسب با شرایط سرزمینی کشورمان چیست؟

۳- آیا حکمروایی در شهرگرمدره نیازمند ورود متغیرهای مغفول جهت دستیابی به الگوی بهینه می باشد؟

مبانی نظری

مفهوم حکمروایی: واژگان حکمرانی و حکومت، دارای مفاهیم محض و تخصصی بوده که بعضاً فارغ از مفهوم، معمولاً جایگزین یکدیگر به کار می روند. اما قدمت حکمرانی به تاریخ تمدن بشری برمی گردد. واژه حکمرانی از لغت یونانی (Kybernan) و (Kybernetes) گرفته شده و معنی آن هدایت کردن و راهنمایی کردن و یا چیزها را در کنار هم نگ هداشتن است. در حالی که مفهوم حکومت دلالت بر واحد سیاسی برای انجام وظیفه سیاستگذاری داشته و برجسته تر از اجرای سیاست ها است. پس می توان گفت واژه حکمرانی اشاره به پاسخگو بودن هم در حوزه سیاستگذاری و هم در حوزه اجرا دارد (شریفی نسب، ۶:۱۳۹۳).

حکمروایی محصولی انسانی است و به همین خاطر فعالیتی است که برای تعریف روابط و اثرات متقابل دولت و جامعه مفید است. حکمروایی پاسخی منطقی به مسائل ریز و درشت شهرهایی است که در قرن جدید با مشکلات عدیده‌ای مواجه شده اند(ایدلنبوس و میرکر، ۱۱:۲۰۱۷). حکمروایی خوب یک مدل تصمیم گیری است که بر اجماع و خروجی آن که مدعی مشارکتی بودن است. درواقع می توان حکمروایی شهری را یک نسخه امید بخش برای شهرهای کوچک و بزرگ جهانی دانست که روز به روز در حال تغییر می باشند و نیاز هرچه بیشتر به وحدت همگانی در سطوح خود دارند(بوریس و هانکوک، ۱۰:۲۰۰۷). همچنین در تقابل با الگوهای اداره یک طرفه (از بالا به پائین) شهر و تعاملات یکسویه دولت با شهروندان به کنش متقابل میان سه بازیگر اصلی شهر یعنی دولت محلی، بخش خصوصی و جامعه مدنی توجه دارد(ملک حسینی، ۱:۱۳۹۶).

با توجه به مفهوم حکمرانی، تعاریف متنوعی ارائه شده که در هر تعریف به جنبه های خاصی از آن مفهوم بیشتر توجه میشود. بنابراین هرچند در بکارگیری این مفهوم، مقصود و منظور واحدی مد نظر همگان است؛ توجه به تفاوت ها و جنبه های مختلف، سطح و گستردگی حوزه این مفهوم را نشان میدهد که خود می تواند مبانی برای سیاست گذاری و نیز اقدام بهینه باشد. در جدول(۱) به مفاهیم حکمروایی شهری اشاره می‌شود.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1400.21.63.18.0]
[DOI: 10.52547/jgs.21.63.361]

جدول(۱). تعاریف حکمروایی شهری

ردیف	تعریف	منبع
۱	حکمرانی اعمال اقتدار در حوزه های سیاسی، اقتصادی و اجرا ی در مدیریت امور کشوری در همه سطوح است	Puplic private interface in urban environmental in management, 2019
۲	حکمرانی موضوعی است که بر نحوه تعامل دولت ها و سایر سازمان های اجتماعی با یکدیگر، نحوه ارتباط با شهروندان و نحوه اتخاذ تصمیمات در جهانی پیچیده تمرکز داشته و فرا یندی است که از آن طریق جوامع و سازمان ها تصمیمات خود را اتخاذ و بواسطه آن، مشخص می کنند که چه کسانی در این فرا ند درگیر و چگونه وظیفه خود را به انجام برسانند.	شریفیان ثانی، ۱۳۸۰
۳	حکمرانی اعمال اقتدار اداری، اقتصادی، سیاسی در راستای مدیریت امور کشور در تمام سطوح بوده و ساز و کارها، فرآیندها و مؤسساتی را در برمی گیرد که از طریق آن ها شهروندان و گروه های جامعه منافع خود را به هم پیوند زده، حقوق خود را پیگیری، تعهدات خود را ادا و اختلافات خود را حل و فصل می نمایند.	UNDP, 2000, P1
۴	حکمرانی به افراد و سازمان ها یی میپردازد که در فرایند تصمیمگیری و اجرای تصمیمات نقش دارند.	Hamedinger, 2015
۵	حکمرانی وجود قدرت در داخل و خارج از اقتدار نهادهای رسمی و غیررسمی را به رسمیت میشناسد و گروه های اصلی از بازیگران دولتی، بخش خصوصی و جامعه مدنی را شامل و نیز در برگیرنده فرایند شناسایی و تشخص تصمیماتی است که در آن مجموعه پایه ریزی شده اند.	Un- Habitat, 2018

حکمرانی شـهری: برایـان مـک لالـین اولـین نظریـه پـردازی اسـت کـه مفهـوم حکمروایـی خـوب را مطـرح کرد(کاظمیان، ۵:۱۳۸۷). از نظر وی «حکومت شهری» باید نسبت به روندهای تغییر در شهر پاسـخگوتر باشـد، اقداماتش با مسائل شهری و تحول آنها متناسبتر باشد، نسبت به اجتماع مسئول و پاسخگوتر و به عنوان بخـش مهمی از نظام یادگیری اجتماعی بهتر عمل کند و سرانجام نقش مهمی در پیش‌بینی، کشف واستقبال از آینـده ایفا کند(عزیزی و همکاران، ۱۳۹۷: ۶). این فرایندها به وجـود شـبکه ارتباطـات در داخـل سـازمآنهای رسـمی حکومت و نظام های برنامه‌ریزی آن و همچنین شبکه ارتباطات میان آن سازمآنها واجتماع و نظام‌هـای شـهری آن بسیار متکی است(برک پور، ۱۷۹:۱۳۸۸). حکمرانی شهری، طبق تعریف زیست بـوم سـازمان ملـل عبـارت است از مجموع روش‌های برنامه‌ریزی و مـدیریت عمـومی شـهر از سـوی افـراد، نهادهـای عمـومی و نهادهـای خصوصی و نیز فرایند مستمری است که از آن طریق، منافع متضاد یا متعارض با یکدیگر همـراه شـده و زمینـه همکاری و کنش متقابل فراهم می آید. طبق این تعریف حکمرانی شهری، هم نهادهای رسـمی و هـم اقـدامات غیر رسـمی و سـرمایه اجتمـاعی شـهروندان را در بـر مـی گیـرد (UN- HABITAT،۲۰۱۶). فرآینـد سیاسـی حکمروایی شهری به صورت شکل(۱) در نظر گرفته می شود .

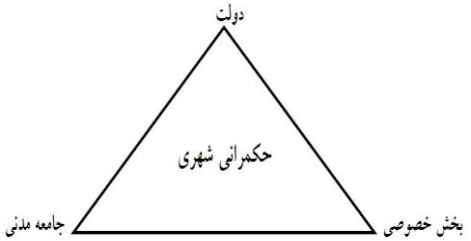

شکل (۱). مثلث حکمرانی شهری، (نوبری و رحیمی، ۱۳۹۰)

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1400.21.63.18.0]
[DOI: 10.52547/jgs.21.63.361]

شاخص‌های حکمروایی شهری: شاخص‌های حکمروایی مانند مفهوم آن، با تعبیرها و تعریف‌های گوناگون از طرف نویسندگان و صاحب نظران مختلف همراه بوده است، که مهمترین آنها در برگیرنده موارد زیر می باشد:
گروه تحقیق مؤسسه بین المللی علوم اداری، مواردی همچون درجه مشروعیت، نمایندگی، مسؤولیت و کارآیی را به عنوان معیارهای نمونه برای ارزیابی حکمروایی بر شمرده است(Srinivas,1996: 1) محققان بانک جهانی مانند: دانیل کافمن، آرت کرای و پابلو زویدو لوبون، یافته های مؤسسات مختلف بین المللی همچون ICRG، EIU ، بنیان هریتیج و خانه آزاد، پیرامون وضعیت اقتصادی، سیاسی و اجتماعی کشورها را با یکدیگر ادغام کرده و شاخص های کلی و جدیدی تحت عنوان شاخص های حکمرانی معرفی نموده اند:
این محققان کار خود را با این فرضیه آغاز کردند که چگونه رسوم و نهادهایی که از مجرای آنها حاکمیت در یک کشور اعمال می شود، در رشد و توسعه آن کشور مؤثرند. کافمن و همکارانش این رسوم و نهادها را حکمرانی[1] ، نامیده و ابعاد مختلف آن را با معرفی شش شاخص جدید مورد بررسی قرار دادند که عبارتند از:

۱- شاخص حق اظهار نظر و پاسخگویی
۲- شاخص ثبات سیاسی
۳- شاخص اثربخشی دولت
۴- شاخص کیفیت قوانین و مقررات
۵- شاخص حاکمیت قانون
۶- شاخص کنترل فساد

در واقع بهترین و جامع ترین سند در این زمینه، در مطالعات و بررسی های سازمان ملل به چشم می خورد زیرا مفهوم حکمروایی شهری در سال های اخیر در کانون توجه این سازمان قرار گرفته است (اسکندری، ۱۳۹۹: ۷).
برای بررسی مطالعات پیشین که در زمینه موضوع مورد بحث می‌باشد استفاده از نظرات کارشناسان این موضوع امری ضروری است لذا بررسی در این بخش کمک شایانی به روشن‌تر شدن موضوع پژوهش خواهد نمود.
میتن[2] (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان مدیریت شهری درکشورهای درحال توسعه بر تبیین شاخص‌های اساسی حکمرانی خوب شهری بر ملاحظات توسعه شهرها در ابعاد راهبردی و عملیاتی تأکید نموده است.
مانوئل جرد [3]و سیلوا (۲۰۱۸) در مقاله‌ای با عنوان حکمروایی و بهبود با دیدی انتقادی نسبت به بهبود و عدم بهبود مدیریت شهری در شهرهای مختلف نگاه می‌کند و بهبود را چیزی جز اجرای مو به موی الگوها می‌داند. در شهرهای مختلف تلاش‌های مختلفی برای رفع مشکلات وجود دارد که زمینه‌سازی برای فراهم شدن بهبود مهم‌ترین گام معرفی می‌گردد.

1 Governance
2 Mitten
3 Jerd&sillva

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1400.21.63.18.0]
[DOI: 10.52547/jgs.21.63.361]

پادیسون[1] (۲۰۱۹) در تحقیقی با عنوان الزامات حکمروایی و تغییرات منبعث از آن، او در این تحقیق به خوبی الزامات نوین این مفهوم را معرفی می‌کند و با دیدی ساختارگرایانه به چرایی لزوم تغییرات در برخی مفاهیم پایه حکمروایی می‌پردازد و نتیجه می‌گیرد که می‌بایست در زمینه افزایش مشارکت در قالب تشکل‌های نوین و مجازی اقدام شود.

حکمت‌نیا و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان سنجش میزان تحقق پذیری حکمروایی خوب شهری در ایران(مطالعه موردی: شهر ایلام)، با دیدی تقریبا کمی به بررسی تحقق پذیری مولفه‌های حکمروایی خوب شهری می‌پردازد. براساس نتایج پژوهش، سطح تمام شاخص‌های حکمرانی خوب در شهر ایلام، پایین‌تر از سطح متوسط طیف لیکرت است؛ بنابراین، نواحی شهر ایلام به لحاظ این مؤلفه‌ها در وضعیتی نامطلوب قرار دارند. با بررسی این تحقیق دید کمی بر مقاله غلبه دارد. پوراحمد و همکاران(۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان حکمروایی خوب شهری در محله‌های شهری به بررسی مولفه‌های حکمروایی خوب شهری در ابعاد محله‌های شهری می‌پردازد و با دیدی منطقه‌ای و محلی به بررسی این مفهوم می‌پردزاد. برای بررسی و تدقیق بیشتر بر روی موضوع نیز شهر مریوان انتخاب می‌شود با استفاده از پرسشنامه و مصاحبه و دیدی کمی و کیفی به بررسی موضوع می‌پردازند و نتیجه گرفته می‌شود که می‌شود از این ابعاد در بعد کوچک‌تر در کشور نیز بهره برد. زیاری و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان سنجش و ارزیابی اثرات حکمروایی خوب شهری بر زیست‌پذیری شهرها(مطالعه موردی: شهر بوشهر) انجام داده‌اند که از دید دیگری به مقوله حکمروایی خوب شهری می‌پردازند و با بهره‌گیری از مدل‌های کمی زیست‌پذیری و حکمروایی خوب شهری را دارای رابطه قوی می‌دانندکه می شود شهرها را با انجام حکمروایی خوب شهری زیست پذیر نمود و چالش‌های موجود در زمینه مدیریت شهری ما مهم ترین سد رسیدن به این اهداف است.

روش تحقیق

معرفی محدوده مورد مطالعه

گرمدره در شرق حوزه کرج شهریار، بین کلان شهر کرج و شهر بزرگ قدس واقع شده است. فاصله گرمدره تا کرج ۸ کیلومتر و فاصله این شهر از تهران ۲۶ کیلومتر است. مساحت محدوده قانونی شهر ۲۷۵ هکتار است. جمعیت شهر در سال ۱۳۹۵، ۲۲۷۲۶ نفر بوده و در رتبه پنجم در شهرستان البرز از لحاظ جمعیتی می‌باشد.

در طرح ساختاری حوزه شهری کرج شهریار(طرح فرادست)، جمعیت گرمدره در افق طرح بین ۲۸۰۰۰ تا نفر خواهد بود و با اختصاص سرانه ۸۰ مترمربع، مساحت محدوده قانونی ۲۷۵ هکتار خواهد بود، به عبارت دیگر، شهر گرمدره نیازی به افزایش محدوده قانونی ندارد. گرمدره مجموعه ای از آبادی های گرمدره، ناصریه، سعادتیه، امیرآباد و کوهک است که به شکل گسسته‌ای توسعه یافته است. افزون بر این، حریم شبکه‌های ارتباطی مانند آزادراه تهران کرج، جاده کرج، راه آهن و خط مترو این شهر را به چند جز تقسیم کرده‌اند. هسته اولیه شهر، روستای گرمدره است که در امتداد جاده مخصوص کرج شکل گرفته است و روند توسعه آن به سمت باغ های جنوب جاده مخصوص بوده است. شکل(۲) موقعیت جغرافیایی شهر گرمدره را نشان می‌دهد.

---

۱ Padisson

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1400.21.63.18.0]
[DOI: 10.52547/jgs.21.63.361]

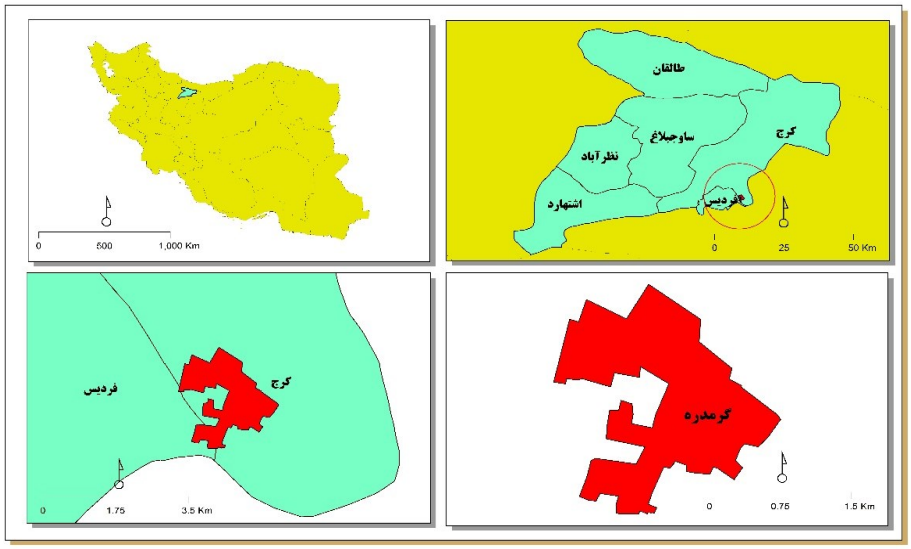

شکل(۲). موقعیت جغرافیایی شهر گرمدره

داده و روش کار

تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی-توسعه‌ای و از نظر روش اجرای کمی-کیفی می‌باشد. در این تحقیق تلاش شده با استفاده از روش‌هایی که در بخش سنجش روایی و پایایی پرسشنامه آمده است، اقدام به استخراج عوامل موثر بر اجرای واقعی و محلی شده حکمروایی شهری در کشور، بشود . بدین ترتیب که در مرحله اول و با استفاده از تحلیل محتوایی مطالعات انجام شده در سایر کشورها و همچنین مطالعه محدود بررسی‌های صورت گرفته در داخل کشور، شاخص های تأثیرگذاری استخراج گردید. در مرحله بعدی با استفاده از روش جدیدتر دلفی یعنی دلفی آنی، خبرگان و متخصصان امر به ارائه نقطه نظرات پرداختند و در مجموع عوامل بسیار مهم استخراج گشته و تحلیل‌های لازمه انجام شده است.

برای رسیدن به نماگرهای نهایی تحقیق، نماگرهای استخراجی از منابع و پرسشنامه های دلفی، با استفاده از روش پانل در یک تیم ۱۵ نفره از خبرگان مورد تدقیق و ارزیابی قرار گرفت که پس از برگزاری چند جلسه پانل نهایتا ۲۹ مانع در اجرای حکمروایی شهری در ایران مشخص شد. در این پژوهش ابزار سنجش و اندازه گیری اطلاعات علاوه بر کتب، گزارش ها و فضای مجازی، تدوین پرسشنامه(ها) در دو مرحله می‌باشد که دور اول آن به روش دلفی آنی می‌باشد که امکان هرگونه تغییر و اصلاح را برخلاف روش سنتی دلفی ارائه می‌دارد و در دور بعد با استناد به نتایج بخش اول پرسشنامه‌ای در سطح شهر گرمدره به منظور شناسایی راهکارهای عملیاتی نمودن این مفهوم طراحی شده است. برای بررسی دقیق‌تر برآیند نتایج و بدلیل این‌که متوجه شویم چه کار را در آینده برای اجرای موثر این مفهوم انجام دهیم از نرم افزار میک مک نیز استفاده شده است.

پس از بررسی‌های صورت گرفته در این بخش که به تفصیل آورده خواهد شد در گام بعدی برای اجرایی و عملیاتی شدن این نوع حکمروایی شهری که پس از شناسایی عوامل مهم اجرای آن تعیین گشته است مجددا

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1400.21.63.18.0]
[DOI: 10.52547/jgs.21.63.361]

با بهره گیری از پرسشنامه و ابزارهای آن، در سطح شهر گرمدره اقدام به تعیین مهم ترین عوامل اجرایی شدن این مفهوم اقدام گشت که در ۴ دسته کلی اقدام به تعیین وضعیت گشته است.

نتایج

انجام روش دلفی آنی: در این روش نیازی به تکرار راند ها نیست و کارشناس پس از پاسخ به سوالات می تواند نظرات سایر اعضا و همچنین دلایل آنها برای امتیاز زیاد یا کم دادن به گزینه ها را ببیند. همچنین کارشناس پس از مشاهده نظرات سایر اعضا می تواند نظر خود را اصلاح و یا به کلی تغییر دهد و دلایل خودش را برای انتخاب گزینه ها ارائه دهد.

پس از شناسایی موانع و تکمیل و تائید آنها بر اساس نظر ۳۲ نفر از خبرگان، در نهایت عموم نخبگان روی اثرگذاری شدید ۲۹ مانع از بین ۴۳ مانع شناسایی شده و تأثیر آنها بر اجرای صحیح حکمروایی شهری در ایران اتفاق نظر داشتند. آنچه در اجرای دلفی آنی مانع بود، نبودن پلتفرمی برای اجرای این مدل در کشور می باشد که برای رفع این مشکل با یک شرکت طراح در زمینه اجرای پرسشنامه های آنلاین و نظرسنجی مکاتباتی صورت گرفت و بخشی از پرسشنامه آنلاین یک پلتفرم اصلاح و به صورت سوال های مدنظر این پژوهش در آمد و زمینه اجرا فراهم گشت . تخصص شرکت کنندگان به شرح جدول(۳) می باشد.

جدول(۳). ویژگی نخبگان شرکت کننده در دلفی آنی پژوهش

سطح تحصیلات	تعداد	تخصص	تعداد
دانشجویان دکتری	۹ نفر	آینده پژوهی	۱۰ نفر
فارغ التحصیلان دکتری	۱۰ نفر	مطالعات شهری	۱۶ نفر
اساتید دانشگاه‌ها	۱۳ نفر	سایر رشته‌ها(جامعه شناسی، اقتصادی، فرهنگی و ...)	۶ نفر
جمع	۳۲	جمع	۳۲

پس از تهیه لیست نهایی موانع حکمروایی شهری در ایران، به منظور شناسایی موانع کلیدی و تحلیل سیستمی موانع از روش تحلیل اثرات متقاطع استفاده شد. یکی از اساسی‌ترین ضعف‌های روش دلفی، بررسی متغیرها به عنوان عناصر مستقل و مجزا است. در حالی که نحوه و میزان اثرگذاری عوامل بر همدیگر اهمیتی فراتر از شناسایی عوامل دارد لذا بی‌توجهی به روابط و اثرات عوامل بر هم نتایج پژوهش را کم‌ارزش می‌نماید. روش تحلیل اثرات متقاطع با هدف بررسی روابط بین عوامل و تحلیل اثرات متقابل عوامل برهمدیگر ایجاد شده است. این روش با نام تحلیل ساختاری نیز در ادبیات علمی آینده پژوهی وجود دارد. روش تحلیل ساختاری بدنبال مشخص کردن متغیرهای کلیدی(آشکار یا پنهان) از طریق دریافت نظرات و تشویق مشارکت کنندگان و ذینفعان در مورد جوانب و رفتارهای پیچیده و غیر قابل پیشبینی یک سیستم است. توانایی این مدل در شناسایی روابط بین متغیرها و در نهایت شناسایی متغیرهای کلیدی موثر در تکامل سیستم است.

در جدول(۴) نیز نتایج دلفی آنی و میزان اجماع نظر خبرگان بر اهمیت هرکدام از موانع حکمروایی شهری کشور آورده شده است. عدد شاخص اجماع، بیانگر میزان اجماع نخبگان درمورد شدت اثر گذاری آن مانع بر

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1400.21.63.18.0]
[DOI: 10.52547/jgs.21.63.361]

اجرای حکمروایی شهری متناسب با شرایط کشور است. در ادامه پژوهش موانعی که میزان اجماع بیشتری داشته اند، مبنای گام بعدی قرار گرفته و برای وارد کردن به تحلیل ساختاری مبنا قرار گرفته‌اند.

جدول(۴). میانگین اهمیت و میزان اجماع نخبگان بر موانع اجرای حکمروایی شهری در ایران

عامل مانع	میانگین	اجماع
عدم یکپارچگی بین بخش های مختلف مدیریت شهری	۳,۸	۰,۸
ساختار امری و بالا به پایین	۴,۳	۱,۱۶
عدم تناسب اختیارات و مسئولیت های شهرداری	۴,۷	۱,۳۸
نبود مشارکت عمومی در تصمیم گیری‌ها (ایجاد فرهنگ مشارکت)	۴,۷	۱,۳۸
سیاست زدگی شورا و مدیریت شهری	۴,۲	۱,۷
اثرگذاری دولت و نهادهای حکومتی بر مشروعیت ساختار مدیریت شهر	۳,۸	۰,۸
نبود فضای مناسب برای مشارکت و همکاری بخش خصوصی	۴,۱	۱,۴
نگرش بخشی و فقدان نگرش سیستمی به اداره شهر	۴,۸	۱,۴۳
بی توجهی مدیریت شهری به سازمان های مردم نهاد (منشور حقوق شهروندی)	۴,۱	۱,۴
عدم آگاهی بخش عمومی از قدرت و جایگاه قانونی خود در مدیریت شهری	۴,۳	۱,۱۸
مشارکت پایین بخش خصوصی در مدیریت شهری	۴,۲	۱,۱۰
فقدان نظام مدیریتی مستقل و متمایز برای مناطق مختلف شهری	۳,۹	۱,۱
اولویت های فردی وسازمانی به جای میل به تشریک مساعی و همکاری مشترک	۳,۸	۰,۸
عملکرد عادلانه خدمات رسانی به تمام محدوده شهر	۳,۷	۰,۷
کمبود متخصص مسئولیت پذیر در بدنه مدیریت شهری	۳,۹	۱,۲
عدم انسجام و ضعف نظم حقوقی در قوانین ومقررات مربوط به کنترل و هدایت توسعه شهری	۳,۸	۰,۸
عدم شفافیت در تصمیم گیری و تصمیم سازی	۴,۱	۱,۴
چندپارچگی در مدیریت و تصمیم گیری در درون شهرداری ها	۳,۹	۱,۱
مقاومت دربرابر تغییر و دگرگونی سازمانی	۴,۳	۱,۱۸
میل پایین به پذیرش روش و ایده های نو در نظام اداره مناطق مختلف شهری	۴,۴	۱,۲۵
تکیه بر پروژه محوری به جای توسعه محوری	۳,۹	۱,۲
غلبه عملکرد خدمات رسانی بر عملکردهای حکمروایی و مدیریتی	۴,۵	۱,۲۲
منابع درآمدی ناپایدار و رانتی برای تأمین خدمات شهری	۴,۱	۱,۴
ضعف در استخدام نیروهای متخصص	۳,۸	۰,۸
عدم وجود ارتباط مناسب نهادهای محلی (شهرداری و شوراها) با سطوح منطقه ای و ملی تصمیم گیری	۴,۴	۱,۲۵
پیچیدگی و تنوع مقیاس تصمیم گیری در عرصه مدیریت شهری	۳,۸	۰,۸
وجود ضعف قانونی در تعریف روشن از روابط و تعامل فیمابین نهادها	۴,۲	۱,۱۴
عدم شفافیت بودجه و هزینه شهرداری	۳,۲	۰,۴
عدم شفافیت تصویب و واگذاری طرح ها	۳,۸	۰,۸
سطح تخصص پایین و عدم بهره گیری از هر تخصص در پست مناسب خود	۳,۸	۰,۸

نتایج میانگین اثرگذاری و شاخص اجماع نخبگان نشان می دهد که بیشترین اجماع در مورد " نگرش بخشی و فقدان نگرش سیستمی به اداره شهرهای کشور" با اجماع ۱,۴۳ می باشد. پس از آن مکانیزم های ضعیف مشارکت عمومی در تصمیم گیری و اجرا و عدم تناسب اختیارات و مسئولیت های شهرداری با اجماع ۳۸.۱ می باشند.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1400.21.63.18.0]
[DOI: 10.52547/jgs.21.63.361]

آن‌چه از نتایج اولیه مشخص است غلبه رویکردی بالا به پایین در اجرای تصمیمات است کـه راه را بـر هرگونـه نوگرایی و اجرای صحیح برنامه‌ها می‌بندد. نوعی سیاست زدگی شتابان و رو به تزاید که مانع آگاهی بخشـی بـه بازیگران اصلی عرصه شهری یعنی شهروندان شده و میزان مشارکت و دخیل نمودن آنها را در پایین‌ترین سطح خود نگه می‌دارد که این موضوع کاملا با روح قوانین حاکم بر اداره کشور در تضاد است.

تا این مرحله اهمیت هر کدام از موانع به صورت جداگانه و بر اساس قضاوت خبرگان در مورد اثر گذاری آنها بر اجرای حکمروایی شهری در کشور مورد بررسی قرار گرفته است لیکن این موانع به صورت مستقل عمل نمـی-کنند و تغییر و تحول در هرکدام سایر موانع را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در بخش بعدی نتایج تحلیل سـاختاری و چگونگی اثرگذاری و اثرپذیری موانع بر همدیگر آورده شده است.

اثرگذاری و اثرپذیری شاخص‌ها

برای انجام تحلیل ساختاری از نرم افزار میک مک استفاده شده است. میزان ارتباط متغیرها با اعداد بین صـفر تا سه سنجیده می شود. عدد صفر به منزله "عدم تأثیر"، عدد یک به منزله "تأثیر ضعیف"، عـدد دو بـه منزلـه "تأثیر متوسط" و عدد ۳ به منزله" تأثیر زیاد است. بنابراین اگر تعـداد متغیرهـای شناسـایی شـده n متغیـر باشد، یک ماتریس n*n از روابط بین متغیرها به دست می آید ماتریس به دست آمده را مـی‌تـوان بـا نمـودار متناظر آن نیز نمایش داد که در آن نمودار جهت تأثیرگذاری هر متغیر بر دیگـری توسـط "پیکآنهـا" و میـزان تأثیر گذاری به صورت عددی، در بالای پیکان نمایش داده می‌شود. در نهایت بر اساس توپولوژی متغیرهـا ایـن نرم افزار قادر است، عوامل کلیدی را استخراج و آنها را رتبه بندی کند.

نتایج تحلیل ساختاری بر اساس نرم افزار میک مک در قالب چند نوع خروجی بررسی مـی‌شـود کـه مهمتـرین خروجی ها عبارتند از : پلان اثرگذاری- اثرپذیری، جدول استاندارد شده سهم هر کدام از عوامل از کل اثرات بر اساس اثرات مستقیم و غیر مستقیم، نمودار شدت و جهت اثرگذاری عوامل بر سـایر عوامـل و در نهایـت پـلان جابجایی پیشران ها در اثرات مستقیم وغیر مستقیم که نشان دهنده متغیرهـای پنهـان در سیسـتم اسـت. بـر اساس ماتریس میزان اثرگذاری و اثر پذیری مستقیم عوامل و با محاسبه مـاتریس اثـرات غیـر مسـتقیم میـزان اثرگذاری و اثر پذیری غیر مستقیم عوامل مشخص می شود. به جهت این‌که مـاتریس اثـرات غیـر مسـتقیم بـر اساس به توان رساندن ماتریس تا دستیابی به پایایی قابل قبول ادامـه مـی یابـد و عـدد آن بـا ورودی مـاتریس اثرات مستقیم قابل مقایسه نیست، خود نرم افزار سهم هر کدام از عوامـل را در مقیـاس ۱۰۰۰۰ محاسـبه مـی کند تا سهم هر کدام از عوامل از این عدد مشخص شـود، در ایـن رسـاله سـهم اثرگـذاری هـر پیشـران از کـل سیستم به صورت درصدی محاسبه شده و قابلیت مقایسه آسان تر وجود دارد.

این نتایج مشخص می کند با تغییر و اصلاح کدام موانع سایر موانع بیشترین تغیرات را بدنبال خواهند داشـت و کدام اصلاحات در حکمروایی شهری کشور می تواند پیامدهای بیشـتری بـرای آینـده سیسـتم و در نهایـت در بهبود حکمروایی را داشته باشد. در جدول(۵) درصد سهم هر کدام از موانع از مجموع اثرگـذاری و اثـر پـذیری نشان داده شده است. همانطور که مشاهد می شود ۱۳ عامل ذکر شده بیش از ۵۰ درصد از اثرگذاری مسـتقیم و غیر مستقیم در کل سیستم را به خود اختصاص داده اند.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1400.21.63.18.0]
[DOI: 10.52547/jgs.21.63.361]

جدول(۵). سهم مهم‌ترین موانع در اثرگذاری مستقیم وغیر مستقیم بر کل سیستم (درصد)

رتبه	عنوان عامل	اثرگذاری مستقیم	عنوان عامل	اثرگذاری غیر مستقیم
۱	عدم همگرایی بین بخش‌های مختلف مدیریت شهری کشور	۵،۱۸	عدم همگرایی بین بخش‌های مختلف مدیریت شهری کشور	۵،۱۳
۲	نگرش بخشی و فقدان نگرش سیستمی به اداره شهرهای کشور	۵،۱	نگرش بخشی و فقدان نگرش سیستمی به اداره شهرهای کشور	۵،۰۵
۳	عدم انسجام و ضعف نظم حقوقی در قوانین ومقررات مربوط به کنترل و هدایت توسعه شهری	۴،۹۳	عدم انسجام و ضعف نظم حقوقی در قوانین ومقررات مربوط به کنترل و هدایت توسعه شهری	۴،۸۴
۴	چندپارچگی در مدیریت و تصمیم‌گیری در درون شهرداری	۴،۵۷	چندپارچگی در مدیریت و تصمیم‌گیری در درون شهرداری	۴،۴۳
۵	ساختار امری و بالا به پایین	۴،۴۵	بی توجهی مدیریت شهری به سازمان‌های مردم نهاد (منشور حقوق شهروندی)	۴،۱۷
۶	غلبه قدرت نهادهای حکومتی و دولتی بر نهادهای مردمی و ذینفعان	۴،۳۴	ساختار امری و بالا به پایین	۴،۱۷
۷	بی‌توجهی مدیریت شهری به سازمان‌های مردم نهاد (منشور حقوق شهروندی)	۴،۲۶	فقدان نظام مدیریتی مستقل و متمایز برای مدیریت مناطق شهری	۴،۱۳
۸	سیاست‌زدگی شورا و مدیریت شهری	۳،۸۷	عدم آگاهی مردم از جایگاه قانونی و حقوقی خود در مدیریت شهری	۳،۷۸
۹	فقدان نظام مدیریتی مستقل و متمایز برای مدیریت مناطق شهری	۳،۸۴	بخشی نگری و فقدان نگرش سیستمی به اداره مناطق شهری	۳،۶۶
۱۰	عدم آگاهی مردم از جایگاه قانونی و حقوقی خود در مدیریت شهری	۳،۷۶	سیاست زدگی شورا و مدیریت شهری	۳،۵۷
۱۱	پیچیدگی ساز و کارهای قانونی- نهادی برای مشارکت و همکاری بخش خصوصی	۳،۶۷	پیچیدگی ساز و کارهای قانونی- نهادی برای مشارکت و همکاری بخش خصوصی	۳،۵۶
۱۲	تعدد قوانین و مقررات در مدیریت شهری (توسعه خارج از چارچوب)	۳،۶۶	تعدد قوانین و مقررات در مدیریت شهری (توسعه خارج از چارچوب)	۳،۵۵
۱۳	میل پایین به پذیرش روش و ایده‌های نو در نظام اداره مناطق مختلف شهری کشور	۳،۶۵	میل پایین به پذیرش روش و ایده های نو در نظام اداره مناطق مختلف شهری کشور	۳،۵۴
	جمع	۵۱،۰۳	جمع	۵۱،۱۴

همان‌طور که مشخص شد عدم همگرایی بین بخش های مختلف مدیریت شهری کشور اثرگذارترین و اثرپذیرترین عامل می باشد. پس از این عامل پرتوان به ترتیب نگرش بخشی و فقدان نگرش سیستمی به اداره شهرهای کشور و عدم انسجام و ضعف نظم حقوقی در قوانین ومقررات مربوط به کنترل و هدایت توسعه شهری قرار دارند. همان‌طور که مشخص است سطوح تصمیم گیری و عوامل مرتبط با آن مهم‌ترین عوامل اثرگذار و اثر پذیر می باشند. آن‌چه مشخص است ضرورت توجه نهادهای تصمیم‌گیر و تصمیم‌ساز به این موارد است. زیرا تغیرات بنیادین از دل این تصمیمات در سطح کلان و سپس سطوح پایین تر در کشور ما تعیین می شوند که این خود گویای نگرش بالا به پایین به مدیریت شهری کشور دارد. موانع قرار گرفته در ناحیه استراتژیک را می توان به دو دسته تقسیم کرد. دسته ای از عوامل که مرتبط با خود شهرداری و شورا و مجموعه نهادهای مدیریت شهری کشور است که امکان اصلاح و رفع آنها از طریق همین ساختار کنونی حکمروایی کشور را

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1400.21.63.18.0]
[DOI: 10.52547/jgs.21.63.361]

داراست. این عوامل عبارتند از : ۱- نبود چشم انداز مشترک و مورد اجماع عموم بازیگران ۲- سطح تخصص پایین و عدم بهره گیری ازتخصص ها در پست های سازمانی مناسب 3-نگرش بخشی و فقدان نگرش سیستمی به اداره کلانشهر تهران ۴- چندپارچگی در مدیریت و تصمیم گیری در درون شهرداری. دسته دوم عوامل که نیازمند تغییرات در سطح کلان بوده و از طریق مجموعه مدیریت شهری کشور و با توجه به شرایط کنونی امکان تغییرات اساسی در آن وجود ندارد. این عوامل عبارتند از: ۱- سیاست زدگی شورا و مدیریت شهری ۲- غلبه قدرت نهاد های حکومتی و دولتی بر ذینفعان و مردم ۳- اثرگذاری دولت و نهادهای حکومتی بر مشروعیت ساختار حکمروایی شهری. همچنین نتایج این بخش بیانگرآن است که جابجایی اساسی در اصلی ترین موانع بر اساس اثرات مستقیم وغیر مستقیم وجود ندارد. اما در این بین موانع " ساختار مدیریتی دستوری و بالا به پایین" اثرگذاری غیر مستقیم کمتری داشته است و در مقابل " وجود همزمان نهادهای انتخابی و انتصابی" اثرگذاری غیر مستقیم بیشتری نسبت به اثرگذاری مستقیم داشته است. در سایر موارد تغییرات جزئی دیده می شود. در شکل(۳) پلان اثر گذاری و اثر پذیری موانع حکمروایی قابل مشاهده است .

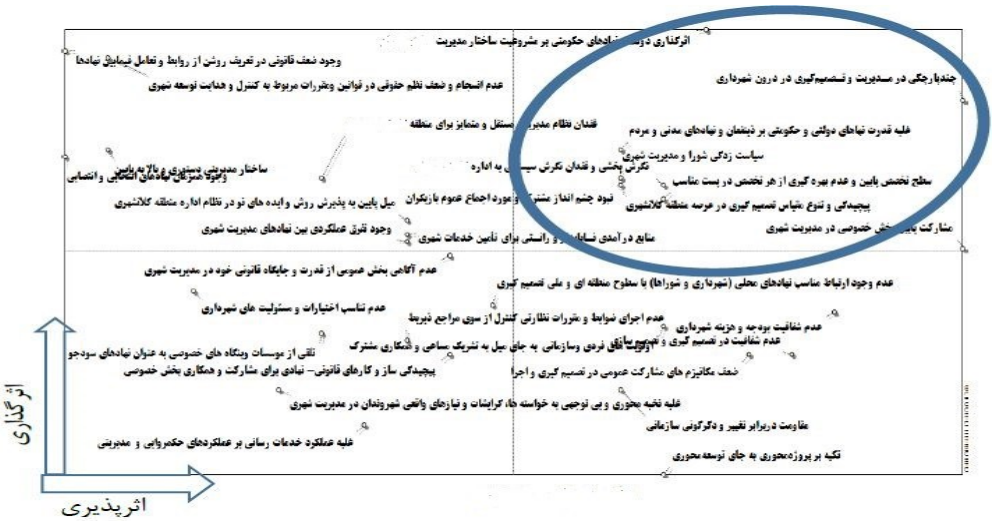

شکل(۳). پلان اثرگذاری-اثرپذیری موانع کلیدی اجرای حکمروایی در کشور

بررسی مهم ترین موانع اجرای حکمروایی شهری در شهر گرمدره

پس از بررسی مهم ترین عوامل اجرا و عدم اجرای صحیح حکمروایی شهری در کشور و در بعد کلان حال میبایست با توجه به نتایج به دست آمده و سناریوهای دریافتی از طریق نرم افزار میک مک یک گام رو به جلو برداشته و برای اجرایی شدن در جامعه هدف یعنی شهر گرمدره مرحله بعدی را انجام داد. در این مرحله می بایست مهم‌ترین موانع اجرای حکمروایی شهری در شهر گرمدره شناسایی گردد تا با رفع این موانع شاهد اجرای چنین تئوری با ارزشی در شهری اقماری مانند گرمدره باشیم.

بر این اساس در این بخش از رویکرد علی-همبستگی استفاده می‌شود. اخد داده ها در این قسمت پیمایشی است و با استفاده از نتایج به دست امده از مرحله قبل و بررسی شرایط خاص شهر گرمدره با استفاده از تنظیم و تکمیل پرسشنامه بین کارکنان شهرداری گرمدره و همچنین صاحب نظران امر در زمینه مدیریت شهر، اقدام

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1400.21.63.18.0]
[DOI: 10.52547/jgs.21.63.361]

می گردد. جامعه آماری تحقیق ۵۱ نفر می‌باشند که بر اساس حجم نمونه کوکران ۴۴ نفر انتخاب شده اند. نتایج مرحله قبل گویای نکات بارزی در ۴ مولفه تأثیر گذار بوده است به منظور بررسی موانع تحقق حکمرانی خوب، از چهار شاخص پاسخگویی، حاکمیت قانون، شفافیت و مشارکت استفاده شده است. شاخص هایی که هرکدام بیشترین سنگینی را در مرحله قبلی داشته اند و در شهر گرمدره نیز می‌بایست مورد بررسی دقیق‌تر به منظور رفع اجرایی و عملی موانع قرار بگیرند. در این مرحله دو هدف توامان پیگیری می شود. یک مورد در نظر گرفتن نظرات دست اندرکاران یک شهر و بررسی نظرات کارشناسی آن‌ها و دیگری الویت دادن به موانع به صورت دقیق در جهت اولیت قرار دادن گویه‌های هر شاخص و رسیدن به یک الگوی اجرایی عملی و واقعی.

تحلیل داده‌ها با بهره‌گیری از روش طیف لیکرت(خیلی کم، کم، متوسط زیاد و خیلی زیاد) بوده است و جهت تجزیه و تحلیل نهایی اطلاعات پرسشنامه از نرم افزار SPSS استفاده شد. این روش برای مطرح کردن سؤالاتی درباره‌ی صفات کیفی و تبدیل آن‌ها به کمیت عددی به کار گرفته شده است. در واقع، روش مزبور بدین منظور طراحی شد، تا به پرسش شوندگان امکان دهد به هر سؤال که صفت مورد سؤال را توصیف می‌کند، با درجات مختلف پاسخ دهند. به منظور اندازه‌گیری قابلیت اعتماد(پایایی)، پرسشنامه‌ی مرحله اول، از روش آلفای کرونباخ و نرم افزار SPSS استفاده شد. این مقدار براساس داده های حاصل از پرسشنامه‌ی مرحله‌ی اول برای هر مؤلفه، مطابق جدول زیر است. از آنجا که این اعداد بیش از ۷۰ / ۰ است، نشان دهندهٔ آن است که پرسشنامه‌ی مورد استفاده از پایایی لازم برخوردار است.

ارزیابی متغیرها و گویه های مفهومی تحقیق

ابتدا اولویت و ترتیب گویه های تحقیق مشخص و و در جدول(۶) توضیح داده می شود.

جدول(۶). میانگین و ترتیب اولویت گویه ها

علامت اختصاری	گویه ها	میانگین رتبه	ترتیب اولویت
Accountability	پاسخگویی	۲	۱
Rule of law	حاکمیت قانون	۲,۴۰	۲
Transparency	شفافیت	۲,۸۰	۳
Participation	مشارکت	۲,۸۱	۴

در میان متغیرهای اصلی تحقیق، عامل پاسخگویی با میانگین رتبهٔ ۲،۰۰ در رتبهٔ اول و عامل مشارکت با میانگین رتبهٔ ۲،۸۱ در رتبهٔ آخر قرار گرفت. این بدان معنی است که باید در جهت تحقق رفع مانع حکمرانی خوب و ارتقای سلامت اداری ابتدا پاسخگویی در اولویت قرار گیرد .

تحلیل داده ها

برای تحلیل داده ها از آزمون فریدمن استفاده شد. از آزمون فریدمن برای بررسی یکسان بودن اولویت بندی (رتبه بندی) تعدادی از متغیرهای وابسته توسط افراد استفاده می شود. مثلاً، اگر نظر یک پاسخ دهنده را در مورد چند متغیر بررسی کنیم، معمولاً متغیرهای مورد بررسی مستقل از هم نیستند.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1400.21.63.18.0]
[DOI: 10.52547/jgs.21.63.361]

موانع پاسخگویی

در خصوص موانع پاسخگویی، از گویه های زیر در جدول(۷) استفاده و از کارکنان نظرخواهی شد.

جدول(۷). موانع اجرای پاسخگویی

گویه	میانگین رتبه	ترتیب اولویت
ضعف در نظارت مستمر و همگانی	۵,۳۲	۱
مالکیت بالا به پایین و اعمال محدودیت بر گزارش دهی شفاف	۵,۵۵	۲
ضعف شدید سازمان های مردم نهاد	۶,۶۴	۳
عدم وجود احزاب خواستار توضیح و شفافیت	۷,۲۸	۴
آزادی فراتر از اختیارات نهادهای تصمیم گیرنده شهری	۷,۶۷	۵
عدم دسترسی اضحاب رسانه و مردم به گزارشات و اطلاعات	۷,۹۳	۶
مراکز متعدد و موازی اطلاع رسانی	۸,۰۶	۷
فقدان یا ضعف شفافیت و حاکمیت قانون	۸,۲۲	۸
عدم ارتباط مناسب و مستمر مدیر با کارکنان	۸,۲۴	۹
تمرکز گرایی قدرت و مدیریت بالا به پایین شهری	۸,۵۷	۱۰
سیاست گرایی و وابستگی به احزاب سیاسی	۸,۶۶	۱۱
ابهام و شفاف نبودن قوانین و مقررات	۸,۹۰	۱۲

با توجه به نتایج به دست آمده از این آزمون، استنباط می‌شود که بین موانع پاسخگویی و حکمرانی خوب در اداره امور عمومی رابطه‌ی معنی داری وجود دارد. زیرا Asymp.sig به دست آمده از این آزمون برابر ۰,۰۰ می باشد که از میزان سطح معناداری sig=5 کمتر است. بنابراین، ضریب همبستگی بین موانع پاسخگویی و حکمرانی خوب برابر chi-square=61.566 می باشد.

همان‌طور که از تحلیل داده های آماری مربوط به پاسخگویی بر می‌آید، مهم ترین عوامل مربوط به سلامت اداری وابسته به بهبود جامعهٔ مدنی است. ضعف نظارت مستمر و همگانی در جایگاه نخست می باشد. چنانچه مردم یک شهر به عنوان بازیگران و صاحبان منافع اصلی یک شهر هیچ نظارتی بر امور مربوط به شهر خود نداشته باشند عملا صحبت از حکمروایی شهری بی معنی و نزدیک به یک شوخی است. در بین عوامل نبود رسانه مطلع از امور که دادخواه باشد نیز بشدت در مدیریت شهری حس می‌گردد. چنان‌چه مردم و نظارت رسانه‌ها نباشد و همچنین بنا بر نتایج قدرت بالا به پایین نیز موجود باشد، تطمیع، رشوه و تهدید سلاحی موثر برای اعمال نفوذ قدرت در برخی مناطق می‌باشد و عملا حکمروایی شهری مجالی برای اجرا نمی‌یابد.

موانع حاکمیت قانون

در خصوص موانع حاکمیت ، از گویه های زیر در جدول(۸) استفاده و از کارکنان نظرخواهی شد.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1400.21.63.18.0]
[DOI: 10.52547/jgs.21.63.361]

جدول(۸). موانع حاکمیت قانون

گویه	میانگین رتبه	ترتیب اولویت
وجود قوانین متعدد، موازی، تفسیرپذیر و گاه متناقض	۳,۷۳	۱
قانون گریزی	۴,۱۹	۲
مقید نبودن وضع کنندگان به مصوبات و مقررات وضع شده	۵,۲۴	۳
ضعف نظارت همگانی	۵,۲۹	۴
تمرکز قدرت و عدم تفکیک قوا	۵,۷۷	۵
شخصی شدن تصمیمات	۵,۸۵	۶
در نظر گرفتن مناسبات شخصی و گاه قومی به جای اجرای قانون	۵,۹۰	۷
استقلال نداشتن و وابسته بودن دستگاه قضایی	۶,۲۵	۸
نبود قانون مشخص در بسیاری از امور شهری	۶,۳۲	۹
باندبازی درون سازمانی	۶,۵۹	۱۰

در بررسی این موارد نیز وجود رابطه معناداری بین موانع حاکمیت قانون و حکمرانی خوب در ادارهٔ امـور دیـده می شود. زیرا asymp.sig=0.00 می باشد. ضریب همبستگی بین موانع حاکمیـت قـانون و حکمرانـی شـهری chi-aquare=51.477 می باشد. وجود قوانین متعدد و دست و پاگیر که گاها موازی یکدیگر مـی‌باشـند و هـر شخص می‌تواند بنا بر رای و نظر خود یا نظر شخصی که منفعت مالی را تامین می‌نماید تفسیر نماید یک عامـل مهم و پرتوان در عدم اجرای حاکمیت قانون می‌باشد. موردی که می‌بایست بدان اشاره کـرد تمکـین مسـئولان شهری از قوانین است که در گویه ها بخوبی اعمال نظر و عدم پایبندی به قانون مشاهده می شود.

شفافیت

در خصوص موانع شفافیت، از گویه های زیر در جدول(۹) استفاده و از کارکنان نظرخواهی شد.

جدول(۹). موانع شفافیت

گویه	میانگین رتبه	ترتیب اولویت
عدم دسترسی به اطلاعات	۴,۵۶	۱
انحصار در دسترسی به اطلاعات	۴,۸۸	۲
عدم تکلیف به پاسخگویی	۴,۹۰	۳
ضعف رسانه ها و احزاب در ایفای کارکرد خود	۴,۹۴	۴
پنهان کاری و نبود شفافیت	۵,۰۴	۵
عدم اعتماد عمومی به اطلاعات منتشر شده	۵,۰۹	۶
عدم توجه به ازادی های مطرح شده در قوانین شهری	۵,۲۴	۷
عدم انتشار اطلاعات به صورت مستقیم و ازادانه	۵,۳۱	۸
در نظر گرفتن ملاحظات سیاسی و حزبی در انتشار اطلاعات	۵,۷۵	۹

چنین نتیجه گرفته می شود که بین شفافیت و عدم اجرای حکمروایی شهری رابطه ای معنادار وجود دارد. زیرا asymp.sig کمتر از ۵ و مساوی با ۰,۰۰ می باشد.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1400.21.63.18.0]
[DOI: 10.52547/jgs.21.63.361]

زمانی که اطلاعات به صورت گزینشی منتشر می شوند و عملا هیچ شهروندی نمی تواند خود به شخصه به بسیاری از اطلاعاتی که حق خود می داند بدان دست یابد برسد نوعی بی اعتمادی همگانی و غریبگی ایجاد می شود. یک فاصله گسترده بین مدیریت و شهروند بوجود می اید که در چنین فضایی عملا حکمروایی شهری اجرایی نخواهد بود. لذا توجه جدی به اصل اطلاع رسانی شفاف و بدور از ملاحظات متعدد ضروری بنظر می‌آید.

مشارکت

در خصوص موانع مشارکت، از گویه های زیر در جدول(۱۰) استفاده و از کارکنان نظرخواهی شد.

جدول(۱۰). موانع مشارکت

گویه	میانگین رتبه	ترتیب اولویت
تمرکز گرایی شدید و مدیریت بالا به پایین	۴,۴۸	۱
بی اعتمادی عمومی شهروندان	۴,۵۸	۲
نبود اموزش مناسب برای حقوق شهروندی	۴,۶۴	۳
ضعف احزاب، رسانه ها و سازمآنهای مردم نهاد	۴,۷۸	۴
همسو نبودن اهداف فردی با سازمانی	۵,۱۲	۵
رفتار فردی مسئولان با شهروندان	۵,۴۷	۶
مدیریت غیر قابل انعطاف و رسمی	۵,۷۲	۷
عدم توجه به قوانین ملزم کننده افزایش مشارکت	۶,۲۸	۸
اعتقاد و اعتماد بیش از اندازه به سیستم موجود	۶,۸۴	۹
دخیل ننمودن نظرات شهروندان در تصمیمات عمومی و خصوصی شهری	۶,۸۹	۱۰

با بررسی نتایج به دست آمده و سطح معنی داری کمتر از ۵ که نتایج گویای سطح معنی داری ۰,۰۰ می باشد در این قسمت نیز رابطه بالای معنی داری بین مشارکت و عدم اجرای حکمروایی شهری دیده می شود. نبود دید شهروندان بعنوان صاحبان اصلی یک شهر و عدم توجه به حق طبیعی خود در مشارکت در امور از یک سو . تکیه بر مدیریت رسمی و بالا به پایین در سوی دیگر بعنوان دو لبه یک قیچی عمل کرده و حکمروایی شهری را از وسط به دو نیم می نمایند. در قسمت مشارکت ضعف عمده در دو بخش عدم خواست مردم به مشارکت بدلیل نبود اطلاع کافی و نبود خواست و میل ارکان مدیریتی در کشور به بالا بردن میزان مشارکت در عمل دیده می شود. دو عاملی که بخوبی در نتایج دیده می شود و حکمروایی شهری را عملا غیر ممکن می سازند.

به منظور سنجش میزان موانع حکمرانی خوب، طیف پنج گزین های لیکرت را به سه سطح بالا، متوسط و پایین طبقه بندی کردیم و رتبه و درصد هر شاخص تعیین شد که در جدول(۱۱) آورده شده است.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1400.21.63.18.0]
[DOI: 10.52547/jgs.21.63.361]

جدول(۱۱). موانع اجرای حکمروایی شهری در گرمدره

شاخص ها	بالا		متوسط		کم	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
پاسخگویی	۲۸	۶۴	۸	۱۹,۸	۶	۱۵,۴
حاکمیت قانون	۳۰	۶۹,۵	۸	۱۹	۵	۱۱,۳
شفافیت	۳۴	۷۸	۸	۱۹	۱	۳
مشارکت	۳۵	۸۰	۶	۱۴,۳	۲	۵,۷

نتایج گویای آن است که ۶۵ درصد افراد پاسخ دهندهٔ موانع پاسخگویی، ۶۹ درصد موانع حاکمیت قانون، ۷۸ درصد موانع شفافیت و در نهایت ۸۰ درصد موانع مشارکت را در سطح بالا بیان کردند که براساس آزمون موردنظر تحقیق باید به ترتیب از کمترین درصد تا بالاترین درصد به ترتیب اولویت قرار گیرد. در مجموع، میزان موانع تحقق حکمرانی خوب در گرمدره بالا است. همچنین، بیشتر کارمندان، ۷۳ درصد نگرش بالا و ۸ درصد نگرش پایینی نسبت به موانع تحقق حکمرانی خوب دارند.

نتیجه گیری

حکمروایی شهری مفهومی نیست که بتوان با یک نسخه واحد در تمامی نقاط جهان یک نتیجه مشخص را ارائه دهد بلکه توجه به شرایط سرزمینی و خاص هر منطقه می‌بایست در دستور کار قرار گیرد. برای نظم دهی به سیتم مدیریت شهری در کشوری مانند کشور عزیزمان که درگیر مشکلات عمده از جمله مشارکت پایین شهروندان، عدم شفافیت در امور و پایین بودن راندمان مدیریت شهری می‌باشد، حکمروایی شهری یک نسخه شفابخش بوده و می‌تواند با اجرای خود به مرور نظم همگانی را به ارمغان آورد.

با بررسی نتایج و تحلیل آن‌ها و استناد به وضعیت گزینه‌ها در نرم افزار میک مک و دید آینده نگرانه آن عامل عدم یکپارچگی بین بخش‌های مختلف مدیریت شهری بیشترین تأثیر را در عدم اجرای صحیح حکمروایی شهری در کشور ایفا می‌نماید و در کنار آن عامل ساختار امری و بالا به پایین بیشترین تأثیر گذاری و تأثیر پذیری را دارا هستند. در این زمینه ایجاد یک سند بالادستی قابل اجرا و ملزم کننده تمامی بازیگران یک شهر امری حیاتی به نظر می‌رسد و می‌بایست بالاترین نهاد مسئول با بالاترین انعطاف ممکن سندی اجرایی را تهیه و نحوه اجرا و ریز عملکردها را به نهادهای شهری هر منطقه واگذار نماید تا با ایجاد یک هماهنگی کلی و در نظر گرفتن شرایط سرزمینی هر منطقه، به اجرای صحیح حکمروایی در کشور کمک شود.

در شهر گرمدره ما شاهد مشکلات اجرایی در بعدهای مختلف می‌باشیم. بررسی‌ها گویای آن بود که شاخص پاسخگویی بالاترین تأثیر را در بین شاخص‌های مهم و تأثیر گذار در عدم اجرای صحیح حکمروایی در گرمدره داراست.

در این میان عامل اصلی و تأثیر گذار ضعف مفرط در نظارت مستمر و همگانی بر نهادهای شهری می‌باشد که عملا راه را بر پاسخگویی صحیح بسته است. در کنار این عامل نبود آموزش‌های کافی برای شهروندان برای دانستن حق و حقوق خود و ملزم ندانستن شهرداری به ارائه آمار و ارقام به روز به شهروندان گرمدره پاسخگویی را به شدت کاهش داده است که در اینجا ورود دستگاه‌های نظارتی و الزام شهرداری به پاسخگویی

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1400.21.63.18.0]
[DOI: 10.52547/jgs.21.63.361]

در چهارچوب قانون پیشنهاد می‌شود. در بعد دیگر می‌بایست میزان درخواست شهروندان از حقوق قانونی خود را افزایش داد که استفاده از فضای مجازی به منظور آگاهی بخشی شهروندان گرمدره به حقوق خود توصیه می‌شود. راه اندازی یک شبکه واحد اطلاع رسانی در بستر فضای مجازی که اخبار و اطلاعات محلی را ارائه دهد می‌تواند بسیار گره‌گشا باشد.

در شاخص حاکمیت قانون وجود قوانین متعدد، موازی، تفسیرپذیر و گاه متناقض و همچنین قانون‌گریزی نهادهای شهری بشدت حکمروایی شهری درگرمدره را با مخاطره مواجه می‌سازد. در اینجا توصیه به همان اجرای یک سند بالادستی با محوریت و تاکید بر شرایط خاص سرزمینی هر منطقه امری حیاتی است.

در شاخص شفافیت عامل عدم دسترسی به اطلاعات مانند اکثر شهرهای کشور یک سد بزرگ در اجرای حکمروایی می‌باشد. در کنار آن شاهد انحصار اطلاعات در گرمدره می‌باشیم که اطلاعاتی گزینشی و بعضا با تاخیر فراوان ارائه می شود. برای این مشکلات توصیه می شود نهادهای شهری در گرمدره مانند شورای شهر، خانه محلات شهر گرمدره با مداخله بیشتر در امور شفافیت بیشتری را طلب نمایند. در فضای کنونی استفاده از توان شبکه‌های مجازی بسیار تأثیر گذار می‌تواند باشد. مطالبه‌گری در فضای حقیقی و مجازی که در بخش قبل به آموزش و آگاهی شهروندان در زمینه حقوق خود تاکید شد در اینجا نیز می تواند موجب افزایش شفافیت گردد.

همه موارد در انتها برای افزایش میزان مشارکت ها انجام می شود و عملا بدون مشارکت حکمروایی سرابی بیش نیست. میزان مشارکت در گرمدره با موانعی روبه روست که عامل تمرکز گرایی شدید و مدیریت بالا به پایین و دیدی متمرکز که بر بدنه این شهر حاکم است عملا نوعی شکاف را بین شهروندان و مدیران و مدیریت شهری ایجاد کرده است. این شکاف تنها و تنها با دخیل نمودن بازیگران اصلی شهر در امور خود میسر می شود. این‌ها می‌بایست در دل یک قانون لازم الاجرا آورده شود و اعتماد مردم با اطلاع رسانی شفاف، دخیل نمودن آن‌ها در امور و استفاده از نظرات معتمدین شهر به دست آید.

پیشنهادات و راهکارها

با توجه به بافت شهری گرمدره که از طوایف مختلفی تشکیل می‌شود و همچنین موقعیت خاص گرمدره که شهری با توسعه جمعیتی روز افزون و جاذب سرمایه‌های خارجی در زمینه ساخت و سازهاست و بررسی و توصیه های بالا در مجموع موارد زیر به منظور حرکت به سمت اجرای صحیح و متناسب با شرایط سرزمینی شهر گرمدره آورده می شود:

۱-اجرای دقیق قانون مصوب در زمینه حکمروایی شهری

۲-تقویت نهادهای شهری موجود در گرمدره مانند شورای شهر، خانه محلات و تشکل‌های زنان.

۳-راه‌اندازی یک کانال ارتباطی واحد برای شهر گرمدره در فضای مجازی

۴-افزایش آگاهی بخشی به شهروندان در زمینه حقوق قانونی خود

۵-جلب نظر معتمدین مردم با توجه به بافت طایفه‌ای این شهر و دخیل نمودن نظرات آن‌ها در تصمیم‌گیری-های شهری

۶-آشتی دادن مردم با مدیریت شهری با رفع موانع ارتباطی خشک و به شدت رسمی موجود

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1400.21.63.18.0]
[DOI: 10.52547/jgs.21.63.361]

۷-اطلاع رسانی برخط و ارائه گزارش به شهروندان
۸-به کارگیری نیروهای متخصص و با دانش امور مدیریت شهری در بدنه شهرداری
۹-افزایش آموزش های به روز در شهرداری و جا اندازی مفهوم حکمروایی شهری برای آن‌ها
۱۰-الزام مدیریت شهری گرمدره به اجرای دقیق قانون و عدم تفسیر از آن با پررنگ شدن نقش نهادهای نظارتی با استناد به بندهای ذیل ماده ۸۰ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداری مصوب ۱۳۷۵/۳/۱
۱۱-افزایش حضور نهادهای نظارتی در نهادهای شهری

منابع

اسکندری، محمد. (۱۳۹۹). **جنسیت و توسعه اجتماعات محله ای در ایران با تاکید بر نیروهای پیش ران و بازدارنده مورد شناسی: محله نعمت آباد تهران**، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، **۲۰(۵۶)**: ۳۹-۲۸.

برک‌پور،ناصر. (۱۳۸۲). **گذار از حکومت شهری به حاکمیّت شهری** (موردپژوهی: همدان - اسلامشهر)، ماهنامه شهرداریها ، **۳(۴)**: ۴۹-۷۴.

برک‌پور ناصر، (۱۳۸۵). **حکمروایی شهری و نظام اداره شهرها در ایران**، سازمان ها و مراکز دولتی و عمومی، دوره ۱.

بوچانی، محمدحسین؛ صرافی، مظفر. جمیله، توکل نیا. (۱۳۹۶). **تحلیل ساختاری حاکمیت ملی و مدیریت محلی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در پرتو رویکرد حکمروایی شایسته شهری**، نشریه مطالعات میان رشته ای در علوم انسانی، **۹(۲)**: ۳۸-۵۴.

پلرر، جِی؛ جی، پیترز، (۱۳۸۶). **درباره دولت و حکمروایی**. ترجمه محمد حسین جهانشاهی .فصلنامه جستارهای شهرسازی .**۹(۲۰)**، ۴۸-۳۲.

پوراحمد، احمد؛ پیری اسماعیل، محمدی یادگار؛ پارسا، شهرام؛ سامان، حیدری (۱۳۹۷). **حکمروایی خوب شهری در محله‌های شهری(مطالعه موردی: شهر مریوان)**، فصلنامه علمی-پژوهشی اقتصاد و مدیریت شهری.; **۶(۲۴)** ، ۹۸-۸۱.

روزنبرگ، فردریک، (۱۳۹۰). **توسعه همه جانبه شهرهای پیشرفته**، ترجمه سامان پارسا، فصلنامه جستارهای شهرسازی، **۲۰(۱۸)** : ۱۷-۳۹

شریفی نسب، محمود؛ (۱۳۹۳). **بررسی بسترهای اجرایی حکمروایی شهری در ارومیه**، اولین کنفرانس برنامه-ریزی و مدیریت شهری، مشهد، ۱۹-۴۲.

عزیزی، منصور؛ درسخوان، رسول؛ رسول، پورمحمدی، (۱۳۹۷). **ارزیابی چارچوب هنجاری برنامه‌ریزی استراتژیک در تحقق حکمروایی خوب شهری در منطقه ۲۲ تهران**، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، **(۱)۱**، ۱-۱۳.

کاظمیان، غلامرضا. (۱۳۸۶). **درآمدی بر الگوی حکمرانی شهر**، فصلنامه جستارهای شهرسازی، **۱۹(۲۰)**: ۵۲- ۷۱.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1400.21.63.18.0]
[DOI: 10.52547/jgs.21.63.361]

ملک حسینی، یاسر، (۱۳۹۸). **امکان سنجی واگذاری اختیارات جدید به شهرداری ها در قالب حکمروایی شهری**، مهانامه سازمان شهردای های کشور، **۳(۷)**: ۵۲-۷۸.

موحد، علی؛ کمانرودی، موسی؛ فرزانه، ساسان پور، (۱۳۹۳). **بررسی حکمروایی خوب شهری در محله‌های شهری (مورد مطالعه منطقه ۱۹ شهرداری تهران)**، فصلنامه مطالعات ساختار و کارکرد شهری، ۲**(۲)**: ۱۸-۳۴.

مهدی نیا، محمدهادی؛ شمع ریز، مرضیه، بهاره، دانش، (۱۳۹۵). **ارزیابی مدیریت شهری با رویکرد حکمروایی خوب شهری**، همایش ملی معماری شهرسازی و سرزمین پایدار، مشهد.

Burris S, Hancock T, Lin V, Herzog, A. (2007). **Emerging Strategies for Healthy Urban Governance, Journal of Urban Health**, Bulletin of the New York Academy of Medicine, 84(1), DOI.org/doi:12,1017/j.scs.2007,05,09.

Srinivas M. (1978). **Economy and society**, trans. G. Roth and C. wittich Berkeley, (vol. 3) university of California press.

UN.Habitat (2016), HS Number HS/038/16E.

United Nations Centre for Human Settlements (UNCHS), 2000.

Wolfram M. (2017). **Grassroots niches in Urbancontexts: exploring Governance In Novations for sustainable development in Seoul**, Urban Transitions Conference, Shanghai, Procedia Engineering. 622-641.

Edelenbos J, Meerkerk I. (2017). **Finding common ground in urban governance networks: what are its facilitating factors**, Journal of Environmental Planning and Management, 3(2), 1-17. DOI.org/doi:11.2027/j.scs.2017.06.10.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22287736.1400.21.63.18.0]

[DOI: 10.52547/jgs.21.63.361]